
ALERT SPOŁECZNY

8

gap.

open
eyes
economy
summit

prof. UEK dr hab. Piotr Augustyniak
Konrad Ciesiołkiewicz
Ignacy Dudkiewicz
Aleksandra Fandrejewska-Tomczyk
prof. AGH dr hab. Barbara Gąciarz
Anna Korzeniewska
prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński
dr Agnieszka Pacut
Michał Przedlacki
Barbara Sadowska
Joanna Sadzik
dr Alek Tarkowski
Kuba Wygnański

Stan pandemii pogłębił nierówności społeczne w Polsce

Pandemia zburzyła i tak kruchy ład społeczny. Czas izolacji pogłębił problemy społeczne i polityczne w Polsce. Wyostrzyły się różne podziały. Mimo złych perspektyw ważne, aby nie zgubić potencjału drzemiącego w społecznościach lokalnych i wyciągnąć z czasu izolacji i pandemii wnioski na temat wartości podstawowych. Powinniśmy zastanowić się, jak rozpocząć współpracę pomiędzy różnymi instytucjami, opartą na równoczesnym respektowaniu bezpieczeństwa i solidaryzmu.

Mimo, że pandemia dotyka wszystkich, to jednak osoby zamożniejsze dysponują większymi możliwościami radzenia sobie w trudnej sytuacji. Mają łatwiejszy dostęp do prywatnej opieki zdrowotnej, mogą wynająć i zatrudnić prywatnych korepetytorów do prowadzenia edukacji z ich dziećmi, mogą zamieszkać w bezpieczniejszych warunkach. W ich domach istnieje infrastruktura IT, Internet pomaga w przeczekaniu czasu izolacji. A jeśli tracą pracę lub zostaną zmienione warunki finansowe ich zatrudnienia, zwykle mają oszczędności, które pozwolą im przez jakiś czas utrzymać dotychczasowy standard życia. Trudniejsza jest sytuacja osób uboższych. Na zachorowanie narażone są, obok przedstawicieli służby zdrowia, osoby ubogie zamieszkujące domy socjalne, imigranci oraz uchodźcy przebywający w ośrodkach wsparcia, w tym samotne matki, starsi, szczególnie mieszkańcy domów pomocy społecznej (DPS), osoby bezdomne, niepełnosprawne i przebywający w instytucjach dziennego lub stałego pobytu.

Wielu mieszkańców wiosek i małych miasteczek w ostatnich miesiącach z trudem opuszczało miejsce zamieszkania. Konsekwencją zamknięcia szkół było zmniejszenie liczby autobusów czy pociągów, a oni korzystają głównie z publicznej komunikacji. Zmniejszenie wynagrodzenia (w Polsce co dziesiąta pracująca osoba zarabiała przed pandemią tyle, ile wynosi płaca minimalna, ok. 1920 zł netto, 2600 zł brutto, lub mniej) zagraża bezpieczeństwu socjalnemu tych pracowników i ich rodzinom. W świecie, w sytuacji, gdy płace są niewystarczające lub po prostu ich brak powraca pytanie o wprowadzenie dochodu gwarantowanego czy bezwarunkowego dochodu podstawowego na czas tego rodzaju pandemii. W Polsce temat ten nie był przedmiotem poważnej debaty publicznej.

Różne przyczyny nierówności społecznych

W Polsce istnieje kilka wymiarów, które obrazują skalę nierówności społecznych. Za powstanie każdego z nich odpowiadają odmienne mechanizmy. Jednak zmniejszenie różnych typów nierówności wymaga spójnej polityki społecznej. Pojedyncze działania mogą w sposób fragmentaryczny poprawić wskaźniki opisujące nierówności społeczne, ale nie pomogą w ich zmniejszeniu.

Nierówności w Polsce mają charakter ekonomiczny. Związane są z poziomem osiągniętych zarobków i/lub posiadanego majątku. W świecie, jak podaje ONZ 20% najbogatszych osób dysponuje ok. 85% majątku całej ludzkości. Większość ubogich osób w świecie dysponuje zaledwie 1% bogactw¹. W Polsce najlepiej zarabiające grupy zawodowe mają pensje trzy razy wyższe niż

¹ <https://www.euractiv.pl/section/praca-i-polityka-spoleczna/news/raport-oxfam-jak-bardzo-zamozni-sa-najbogatsi-ludzi-swiata/>

średnia w kraju, najstabilniej – około połowę niższą niż przeciętna².

Co do zasady ekonomiści, politycy i obywatele się zgadzają: źle jest, gdy nierównościami są zbyt duże, bo łamią społeczną solidarność i przerywają więzi społeczne. Wspólnoty się rozpadają, a coraz częściej także: stają się względem siebie wrogie. Nierówności ekonomiczne wynikają po części z nierówności w poziomie wykształcenia. Z edukacją, poziomem wykształcenia powiązane są kapitały społeczny, intelektualny i kulturowy. Różnice pomiędzy nimi może zniwelować publiczna, darmowa i dobra edukacja. Szeroki dostęp do edukacji jest jedną z najlepszych metod zmniejszania nierówności społecznych.

Nierówności w Polsce związane są również z wiekiem oraz miejscem zamieszkania. Podział na Polskę A i B, czyli na bogatsze i biedniejsze regiony, na metropolie i na warunki życia na wsi, jest nie tylko aktualny, ale związany z kolejną przyczyną zakorzenienia w Polsce dysproporcji społecznych: nierównym dostępem do usług publicznych: edukacji, ochrony zdrowia, komunikacji publicznej, placówek kultury, ośrodków rekreacji i sportu. Nie ma w Polsce takiej sfery życia społecznego, w której byłyby czytelne standardy świadczenia usług publicznych, które mogłyby działać "antynierównościowo". Co więcej, nie istnieje współpraca pomiędzy rządem a samorządami lokalnymi w przezwyciężaniu nierówności. **Praktyka wielu rządów polega na narzucaniu samorządom nowych powinności bez zabezpieczenia wystarczającego finansowania tych zadań. Dotyczy to tak edukacji, ochrony zdrowia jak infrastruktury czy komunikacji publicznej.**

Jednym z ważnych czynników powodujących rozwarstwienie społeczne jest także nierówny dostęp do nowych technologii, zarówno szerokopasmowego

² GUS: Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2018 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/struktura-wynagrodzen-wedlug-zawodow-w-pazdzierniku-2018-roku,4,9.html>

Internetu, właściwego sprzętu, oprogramowania i aplikacji, ale także wiedzy na temat nowoczesnych technologii. Kryzys COVID-19 wykazał dobitnie brak gotowości systemu edukacji (w szczególności publicznej) do zdalnej realizacji programów nauczania. Faktycznie nie istnieje zastępcza metoda nauczania zdalnego. Wszystkie dotychczasowe są metodami uzupełniającymi podstawowy tryb stacjonarny. W czasie COVID-19 założyć należy następującą korelację: im większa zasobność, tym większy zysk kompetencyjny i możliwość nadrobienia luki edukacyjnej (zasoby finansowe, mieszkaniowe – odpowiednie warunki do nauki zdalnej, dostęp do infrastruktury i sprzętu).

W ostatnich latach w Polsce pojawił się i pogłębił jeszcze jeden aspekt arytmii społecznej. To nierówności godności i uznania; podmiotowości i sprawczości. Podziały polityczne wzmocniły podziały ekonomiczne. Nałożyły się jedna na drugie. Prestiż i uznanie społeczne nigdy nie są równo rozłożone (tak jak i inne dobra). Ale godność powinna być wartością daną każdemu.

Odpowiedzialność za poszukiwanie rozwiązań tej sytuacji ponoszą wszyscy: i instytucje publiczne, kościoły, organizacje obywatelskie/przedsiębiorstwa społeczne i firmy prywatne. Obecny czas wymaga przemyślenia dotychczasowych sposobów postępowania. Potrzebne są rozwiązania systemowe włączające do systemu połączeń społeczno-gospodarczych, tych którzy wypadli z głównego nurtu gospodarowania.

Potrzebna nowa umowa społeczna

Odpowiedzią na rosnące nierówności społeczne mogą być lokalne umowy społeczne: Partnerstwa Lokalne (PL) na rzecz zrównoważonego rozwoju. Już nie wystarczy, żeby tylko firmy były odpowiedzialne społecznie. Potrzebne są mechanizmy społeczno-gospodarcze, kształtujące

społeczności odpowiedzialne społecznie³. Na mechanizm kształtowania Partnerstw Lokalnych (PL) na rzecz zrównoważonego rozwoju składa się:

- samorządy powinny zaproponować współpracę lokalnym firmom, organizacjom obywatelskim, ale także osobom indywidualnym,
- zdiagnozowanie lokalnych problemów i metod przeciwdziałania im,
- edukacja partnerów lokalnych dotycząca ekonomii solidarnej/przedsiębiorczości społecznej, promocji dobrych praktyk,
- opracowanie strategii działania z uwzględnieniem roli wszystkich partnerów oraz możliwości tworzenia przedsiębiorstw społecznych z udziałem osób, które straciły pracę, zlecenia im zadań przez firmy prywatne i samorządy (z zastosowaniem społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych) według strategii win-win.

Firmy, które zwalniają swoich pracowników powinny pokierować ich do Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, które funkcjonują we wszystkich województwach w Polsce i dysponują doradcami i pieniędzmi na przekwalifikowanie/szkolenia zawodowe, wsparcie prawne, biznesowe, pomoc finansową w założeniu przedsiębiorstwa społecznego/spółdzielni socjalnej oraz zajmują się w ramach animacji Partnerstw

³ Przykład Partnerstwa Lokalnego na rzecz zrównoważonego rozwoju w Kwilczu:

Partnerstwo Lokalne w Kwilczu zostało zawiązane przez Gminę Kwilcz, Fundację Barka, Stowarzyszenie Dla Ludzi i Środowiska, Kościół Ewangelicko- Augsburgski we współpracy z firmą Volkswagen. Partnerzy założyli spółkę pożytku publicznego z.o.o. pn. Diakonijna Spółka Zatrudnienia, która zatrudnia 27 pracowników (przynajmniej w 50% są to osoby niepełnosprawne, wcześniej bezrobotne czy bezdomne). Gmina Kwilcz przekazała Spółce halę produkcyjną na prowadzenie działalności gospodarczej, która opiera się na zleceniach z firmy Volkswagen (spółka szyje odzież roboczą dla pracowników Volkswagena oraz produkuje pojemniki metalowe i plastikowe do przewożenia części samochodowych). Diakonijna Spółka Zatrudnienia nie dzieli zysku pomiędzy akcjonariuszy, ale nadwyżkę budżetową inwestuje w rozwój wspólnoty lokalnej. W ostatnich latach Spółka zbudowała 8 mieszkań dla pracowników Spółki, którzy wywodzili się spośród osób bezdomnych i ubogich.

Lokalnych umocowaniem przedsiębiorstwa społecznego we wspólnocie lokalnej.

Rekomendujemy:

1. Szukanie modelu rozwoju, w którym efekty rozwoju są dzielone bardziej sprawiedliwie. Stworzenie mechanizmów, aby biedni i wykluczeni mieli szanse przejść o własnych siłach i przy własnym staraniu do obszaru współpracy i lepszego poziomu życia. Nie wystarczą same programy wyrównujące luki w dochodach. Potrzebne jest stworzenie warunków dla działalności instytucji i organizacji obywatelskich wspierających odbudowę nawyków i etosu pracy, zdobycie kwalifikacji i umiejętności przez osoby, które są właśnie słabo wykształcone i żyją tylko w systemie pomocy doraźnej.
2. Poszukiwanie takiego modelu powinno być poprzedzone badaniami społecznymi: analizą i diagnozą warunków życia ekonomicznego, społecznego i kulturowego. Takie badania powinny być przeprowadzone na poziomie kraju, ale także regionów i mniejszych społeczności lokalnych. Należy przywrócić realną wartość opracowaniom na temat strategii rozwiązywania problemów społecznych.
3. Władze administracyjne powinny w sposób szczególny wesprzeć samorządy, by nie zabrakło pieniędzy na edukację w najbliższym czasie. Już teraz część nauczycieli otrzymuje 60% uposażenia. Pandemia w sposób nagły i nieprzygotowany zmusiła szkoły do prowadzenia zajęć zdalnych. Z tym sposobem edukacji powiązane są różne problemy. Część z nich wynika z różnych umiejętności IT nauczycieli, część z nierównego dostępu do sprzętu i infrastruktury telekomunikacyjnej uczniów. Konieczne będzie

zapewnienie uczniom dodatkowych zajęć wyrównawczych. Samorządy lokalne muszą mieć na taki cel odpowiednie fundusze.

4. Stworzenie warunków do jak najdłuższej aktywności zawodowej osób dojrzałych i starszych.
5. Audyt programów rządowych, które miały zmniejszyć dysproporcje infrastrukturalne i transportowe w różnych regionach, powiatach czy gminach.
6. Powstawanie lokalnych porozumień (władza samorządowa, przedsiębiorcy, organizacje obywatelskie) do budowania platform dla gospodarki solidarnej.
7. Wprowadzenie edukacji w szkołach i w uczelniach wyższych przybliżającej różne modele gospodarowania, w tym rolę odpowiedzialnych wspólnot lokalnych i zasady ich kształtowania oraz rolę organizacji obywatelskich, spółdzielni oraz przedsiębiorstw społecznych jako możliwości kariery zawodowej dla młodych ludzi.
8. Wykorzystanie dla rozpowszechnienia usług cyfrowych w Polsce modelu usługi powszechnej uznającej Internet szerokopasmowy za gwarantowany przez państwo środek komunikacji między mieszkańcami kraju. Państwo w drodze konkursu wyznacza operatora, który na terenach o niskim stopniu konkurencji i słabym dostępie do infrastruktury wypełnia obowiązki inwestycyjne i gwarantuje techniczną dostępność sieci. Następnie w ramach rozliczeń prowadzonych przez regulatora otrzymuje zwrot na podstawie regulowanych stawek. Model taki funkcjonuje w odniesieniu do telefonii stacjonarnej.
9. Wprowadzenie indywidualnych świadczeń w postaci bonów na Internet dla seniorów, uczniów

i studentów, pozwalających sfinansować dostęp do Internetu, sprzęt, szkolenie i serwis.

10. Synergię działań realizowanych w ramach ogólnopolskich i regionalnych programów operacyjnych (RPO) w taki sposób, żeby programy edukacyjne, szkoleniowe i zabezpieczające potrzeby sprzętowe działały komplementarnie (RPO realizowane są przez urzędy marszałkowskie, programy operacyjne koordynowane są przez administrację centralną), a nie konkurowały ze sobą. W obecnej sytuacji ważne jest stworzenie współpracy pomiędzy różnymi instytucjami, gdzie zasadami będą równoczesne respektowanie bezpieczeństwa i solidaryzmu.

Rządy i społeczeństwa powinny kształtować ład społeczno-gospodarczy oparty, obok własności prywatnej, na różnorodnych formach własności wspólnotowej, spółdzielczej, akcjonariacie pracowniczym oraz na zasadach dzielenia części zysku w sposób rozwojowy ze wspólnotą lokalną. Taka strategia rozwoju zrównoważonego może zmniejszyć nierówności społeczne.

Alert Społeczny to inicjatywa think tanku Open Eyes Economy oraz Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Wszystkie alerty eksperckie dostępne są na:

www.oees.pl/dobrzewiedziec